

Олена КИРИЧЕНКО (Кіровоград, Україна)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО АСПЕКТУ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Виявляється специфіка методологічних підходів до вивчення художньої культури в аспекті регіонального компоненту; визначаються можливості методологічного розширення аналізу художнього простору в локальних культурних центрах країни та формування у майбутніх фахівців педагогічних навчальних закладів розуміння значимості культурних цінностей власного регіону.

Ключові слова: регіональний компонент, художній простір, методологія, метод історико-культурної реконструкції, герменевтичний метод, системний метод, міждисциплінарний метод.

The article views the specific character of the methodological approaches to studying Ukrainian art in the aspect of regional component; the paper reveals the opportunities of methodological broadening of the art space analysis in the local cultural centers of the country under the conditions and means of formation of understanding of the essence of the native region cultural values among the future specialists of pedagogical educational establishments.

Key words: regional component, art space, methodology, historic-cultural reconstructional method, hermeneutical method, system method, interdisciplinary method.

Постановка проблеми. Методологічне підґрунтя навчального та дослідницького процесу у вищому навчальному закладі має велике значення та спрямоване на розвиток наукового мислення студентів. Курс „Художня культура України” пропонується як спецкурс за вибором студентів, він має специфічний ракурс вивчення, при якому одним з ключових є регіональний аспект. Даний напрям притаманний сучасним підходам до реформування вищої гуманітарної освіти. Наявність такого компонента в учбовому процесі дозволяє розширити ефективність виховного простору у вищому навчальному закладі, а безпосереднє використання в спецкурсі пам'яток культури місцевого значення посилює освітній та виховний потенціал у самому місті, тобто за допомогою регіонального аспекту можлива „реконструкція об'єктивної етнічної історії ареалу, власної еволюції історико-культурної зони” [4: 9]. Актуальність зазначеної теми пояснюється тим, що заявлений підхід до розгляду історії української художньої культури допомагає виявити власну специфіку окремих регіонів країни в цьому напрямку, підкреслити їх загальне значення в розвитку її культури й мистецтва, а також виховує у студентів зацікавленість здобутками в художньому просторі тих місць, де вони живуть та навчаються, бо знання свого регіону з точки зору культурних досягнень дозволяє орієнтуватися в подальшому формуванні його культурно-соціального середовища і сприймати національну культурну спадщину на конкретних прикладах, а не в абстрактних уявленнях. В цьому процесі важливою частиною є забезпечення студентів науковою методологією, яка допоможе виявити специфіку місцевих галузей художньої культури з різних боків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо звернути увагу на публікації останніх років в українському науковому просторі, означена тема постає все більш актуальною – до проблеми вивчення студентами вищих навчальних закладів регіональних компонентів в культурному середовищі України науковці підступають з різних точок зору, в деяких роботах вказаний аспект визначається як провідний у збереженні національної культурної спадщини [див. 5]. Традиція дослідження певних явищ в контексті окремого локального культурного центру в українській гуманітарній науці сформувалася щодо розгляду фольклору та народної художньої творчості, тут можна назвати прізвища авторів, в роботах яких цей аспект є провідним: Р.З. Захарчук-Чугай, О. Теліженко, Н.М. Шмельова, Т.О. Николаєва досліджують народну вишивку та народний одяг України саме в цьому контексті; чимало робіт присвячені дослідженню форм музичного фольклору окремих регіонів, наприклад, недавня дисертація С.І. Кириєнко про музично-етнографічний фольклор Північного Причорномор'я та багато інших. Стосовно професійного мистецтва шляхи поглибленого вивчення його регіонального компоненту намітилися наприкінці ХХ ст. У дослідженнях науковців східної, західної, центральної частин країни, а також Криму останнім часом можна прослідити різноманітні підходи до аналізу художнього простору різних регіонів. Як приклади практичного використання цього напрямку в освітньому процесі маємо педагогічний досвід загальноосвітньої середньої школи, де теми розвитку місцевої культури включаються до предметів загального гуманітарного та краєзнавчого циклу. Тому так необхідно, щоб подібні теми додавалися до спеціально розробленого курсу в педагогічних навчальних закладах, адже ця проблема є найбільш важливою саме в підготовці майбутніх вчителів, так як педагоги загальноосвітньої школи як фахівці з широким світоглядом повинні сформувати в учнів уявлення про культурну спадщину рідного краю. Але досі немає чітко визначеної методологічної бази, яка б могла стати основою формування аналітичних підходів до явищ мистецтва та художньої культури окремих локальних центрів.

Попри це, в гуманітарній науці існують спроби формування методології вивчення регіонального компоненту в культурі. Так, Х.Дж. Макиндер розглядає певні культурні явища європейських країн в контексті географічної осі історії. В роботах російських вчених М.С. Кагана, В.В. Онуфрієва, Г.С. Лебедева, І.Я. Мурзіної, Г.М. Казакової, Т.Ф. Ляпкіної та інших пропонуються принципи міждисциплінарного дослідження регіонального культурного аспекту, проводиться розмежування понять „регіональна культура” та „культура регіону”, при цьому особливе значення надається таким категоріям, як „територія”, „регіон”, „провінція”,

„локальний центр”, „національна культура”, „етнічна культура”. Всі ці категорії конкретизуються з урахуванням соціальних, економічних, історичних умов заселення географічного простору та освоєння території „своїми” і „чужими” прошарками суспільства.

Мета написання статті полягає в виявленні методологічних підходів до вивчення художньої культури України в аспекті регіонального компоненту, а також у визначенні основних методів, які сприяють засвоєнню матеріалу в процесі вивчення курсу. Завдання полягають у конкретизації методології при вивченні художнього простору локальної території, за допомогою цієї методології у студентів формуються уявлення про специфіку історії культури регіону та вміння виявити співвідношення місцевих явищ з загальними процесами художнього життя країни в ті або інші часи, вплив цих процесів на розвиток окремих сфер у галузі мистецтва, а також в отриманні практичних результатів на етапі засвоєння теоретичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. При формуванні методології вивчення регіональної художньої культури необхідно мати на увазі як теоретичні, так і практичні методи засвоєння студентами матеріалу. На наш погляд, існує потреба уточнення деяких категорій та визначення більш чіткої структури в методології запропонованого регіонального аспекту. Насамперед, необхідно пояснити декілька принципових в методологічному плані категоріальних понять, якими зазвичай користуються дослідники. Найбільш часто зустрічаються, як правило, такі терміни: метод, методика, підхід. Не виняткові випадки синонімізації цих понять. Але разом з тим, кожне з них має власні термінологічні дефініції. На думку Н.О. Осипової, методом можна вважати шлях, засіб дослідження як прийом або сукупність прийомів вивчення об’єкту (наприклад, герменевтичний метод або метод компаративістики). Підхід – це більш загальне поняття, яке можна сприймати як позицію, ракурс, установку, що формує загальну концепцію дослідження явища (наприклад, культурологічний або історичний підходи). В свою чергу, методика є прикладною частиною метода і визначає методику аналізу, тобто це може бути семантичний, структурний, соціальний аналіз тощо [3: 229]. Виходячи з такого чіткого термінологічного розмежування підкреслимо, що воно дозволяє конкретизувати проблемне поле при вивченні художнього простору будь яких окремих територій. Крім того, згідно з таким принципом розмежування категорій можна визначити чітку градацію емпіричного засвоєння курсу на практиці студентами.

Як головні засоби розгляду окремих явищ на місцевому рівні зазвичай використовуються соціокультурні, історичні та географічно-економічні підходи з опорою на метод компаративістики та міждисциплінарний метод. При всій актуальності цих двох методів зазначимо, що вони не вичерпують всіх проблем, які виникають в даному випадку. Відносно регіонального компоненту до двох наведених вище методів дослідження можна доповнити, як мінімум, ще декілька, а саме: метод історико-культурної реконструкції з включенням етнокультурного методу, метод культурного синтезу, системний, інтертекстуальний та герменевтичний методи. Центри локальної культури надають різноманітні можливості за допомогою саме цих методів виявити специфіку художнього життя всієї країни й скласти повну картину його розвитку на основі сукупності явищ, що відбувалися в різних місцях одночасно.

Звернення уваги до художньо-культурних процесів Кіровоградської області за допомогою зазначених методів допоможе вписати різні історичні етапи в загальну ситуацію, яка була характерною в окремі періоди для країни в цілому, і допоможе студентам визначити унікальну природу багатьох явищ художнього життя рідного краю, які є недостатньо проясненими. Саме в даному контексті актуалізуються метод історико-культурної реконструкції та етнокультурний метод, вони дозволяють сприйняти деякі особливості міського середовища через топонімічні, містобудівні, соціально-культурні символи, що збереглися як пам’ять про своєрідну культурну ситуацію степової зони країни. Методи компаративістики та культурного синтезу додають можливість порівняння міської ситуації з аналогічними процесами сусідніх міст, певних регіонів, для цього треба спиратися на аналітичний та синтетичний підходи, перший з них дозволяє розглядати зміст діалогу культурних традицій, другий – виявити зіткнення та протилежність цих традицій. Метод культурного синтезу помітно збагачує уявлення про історичні етапи становлення міської культури, про самобутність саме художніх особливостей даного регіону, завдяки цьому методу можна бачити не домінування, а розвиток, не нав’язування, а засвоєння, не звужування світогляду, а навпаки – його розширення, не обмеження, а розквіт культур в просторі регіону. Подібний синтез дозволяє зробити „всебічний аналіз без втрати елементів культурної

спадщини народів регіону, без виривання культур з контексту історичного процесу, в якому вони розвивались” [1: 247].

Власне історія і розвиток культури міста пов’язані з чотирма великими періодами, а саме: кінцем XVIII – серединою XIX ст., коли Єлисаветград згідно з інтересами Російської імперії виконував роль міста-воєнного поселення, далі – другою половиною XIX – початком XX ст., коли місто набуло громадянського статусу і стало розвиватися в нових соціально-економічних умовах, що забезпечило йому розширення містобудівництва з тяжінням до створення образу міста-саду – концепції, яка була на ті часи дуже популярною в Європі і знайшла своєрідне втілення в деяких містах на українських теренах. Наступним великим історичним етапом розвитку культури міста є радянські часи, за які вже Кіровоград разом з іншими містами України пережив дуже складний період, що відобразилося і в художньому середовищі, і в змінах структури і зовнішнього образу міста. Останній період – це сучасний стан культури міста. Якщо розглядати кожний зазначений період як черговий етап входження міста до загальнонаціонального і світового культурного простору, то саме тут можна скористатися системним методом, що конкретизує процеси, які відбувалися в місті на фоні загальнокультурних явищ окремого історичного періоду.

Звичайно ж, кожне місто має своїх видатних осіб, до яких з пошаною ставляться нащадки і які складають славу всьому регіону. Чимало таких осіб мають відношення до культурного надбання Кіровоградщини. Ті авторські твори, які залишилися як наслідки історико-культурної пам’яті в міському просторі або якимось пов’язані з містом, дозволяють звернути увагу на можливість користуватися герменевтичним методом при їх аналізі, при виявленні їх специфіки в культурному тексті міста і художньому просторі країни в цілому. Але крім візуально проявлених символів є вербальний образ міста, створений в літературних творах, які необхідно включати в програму курсу як додаткові до створення цілісного художнього образу міста. Так, Єлисаветград по-різному відображений в мемуарах А. Достоевського, в творах Дона Аминадо (В. Шполянського), І. Буніна, І. Северяніна, А. Тарковського, П. Тичини та інших, знайомство студентів з ними передбачає як методологічну основу інтертекстуальний метод зі знаково-символічним аналізом.

Підкреслимо, що різні методи дослідження не суперечать один одному, а взаємодіють і формують загальну картину аналізу художньої ситуації в регіоні на рівні різноманітних підходів. Практично всі означені підходи та методи можуть бути включені в контекст міждисциплінарної методології, що дозволяє розширити практичне використання конкретних методик в межах навіть одного метода та вибирати інші дисциплінарні напрями. Методологічна спрямованість спецкурсу передбачає врахування різних інтересів студентів, їх нахилів до тих або інших видів роботи та орієнтує на інтеграційні підходи щодо виконання підсумкових завдань, наприклад, виготовлення наочності для учбового процесу, розробки екскурсії по вулицях міста, створення історико-культурних, художніх та фотовиставок, сценаріїв музично-поетичних вистав, створення сайту, який би знайомив з містом та його художнім образом, тощо.

Висновки. На підсумок зазначимо, що регіональний принцип у дослідженні як всього культурного простору, так й окремих явищ художнього процесу локальної території дозволяє вписати в загальну історію української художньої культури досі перебуваючи в тіні, але не менш яскраві культурні процеси, які в силу історичних причин не потрапили в лінійну схему національної культури. Завдяки поглибленому вивченню місцевих художніх явищ, на основі запропонованої методології, студенти отримують не тільки поновлення уявлень про культурні цінності власного регіону, але й зможуть використовувати даний підхід в майбутній практичній діяльності як фахівці загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляпкина Т.Ф. Регион как предмет междисциплинарного анализа /Т.Ф. Ляпкина// Социально-гуманитарное знание. – 2007. – № 3 [Вып. 12/2007]. – С. 242 – 251
2. Мурзина И.Я. Региональная культура и образование: поле для взаимодействия /И.Я. Мурзина// Alma mater (Вестник высшей школы). – Екатеринбург, 2002. – № 5. – С. 23 – 28
3. Осипова Н.О. Методологические «леса» культурологии: в поисках выхода /Нина Осиповна Осипова// Культурологическая парадигма: исследования по теории и истории культурологического знания и образования. Вып. 1. – М.: Согласие, 2011. – С.225 – 234
4. Основания регионалистики: Формирование и эволюция историко-культурных зон Европейской России / Под ред. Н.С.Герда, Г.С. Лебедева. – СПб., 1999. – 255 с.
5. Петренко Н.В. Національно-регіональний компонент змісту освіти в творчій спадщині учених-істориків Слобожанщини кінця XIX – початку XX століття // Електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua

Випуск 121(I)

Серія: Педагогічні науки

 НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кириченко Олена Іванівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.